

Marianne Saanila

Om förkortningar

Man kan lätt frestas att tro att det bara är vår tid som upplever det gissel som ogenomskinliga förkortningar innebär. Men min första förkortningsordbok är från 1961 och syftar till att som den enda i sitt slag skingra allmänhetens ovisshet om vad t.ex. EEC står för (European Economic Community). När Finland blev medlem i EU 1995 behövdes en ordbok för enbart EU-förkortningar med tillhörande förklaringar. Min senaste förkortningsordbok, *Suuri lyhennesanakirja* med närmare 9 000 förkortningar är från 2004 och omfattar de mest förekommande förkortningarna i vårt samhälle för tio år sedan. Idag känns det lönlöst att försöka hålla jämna steg med förkortningsentusiasterna, så det gäller att på egen hand hålla sig orienterad i förkortningsdjungeln.

Även om Finland är ett land med två nationalspråk är det sällan man utgår från att en förkortning ska fungera lika bra på både finska och svenska. För att bli etablerad bland allmänheten är det viktigt att förkortningen kan läsas ut, vilket betyder att minst en vokal ska vara strategiskt placerad, som i finskans ELY, *Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus*. Det är då lätt hänt att man börjar använda den finska kortformen på svenska i stället för NTM för Närings-, trafik- och miljöcentralen. När det gäller förkortningen Fpa, Folkpensionsanstalten, är det lika frestande att tala om Kela för *Kansaneläkelaitos*, eller HUS, *Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri*, i stället för HNS, Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt. Ibland känns det som om man hade gett upp tanken på svenska förkortningar, THL är den enda förkortningen för *Terveystieteiden tutkimuskeskus*, som på svenska heter Institutet för hälsa och välfärd. Det innebär i praktiken att man ska känna till den finska förkortningen för att kunna få närmare information om företaget till exempel på webben. Detsamma gäller den omorganisering av social- och hälsovården som är dagsaktuell, den kallas kort och gott *Sote*-reformen också på svenska, där kortformen utgår från finskans *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenne*. Som det nu är har vi också *erva*-områden där förkortningen står för finskans *erikoisvastuualue*, dvs. specialupptagningsområde.

Det är säkert lättare för den som är verksam inom sjukvården att ta till sig de många ofta rent finska förkortningarna, men för den som kanske bara tidvis är den mottagande parten för olika slag av social- och hälsovård är det förvirrande. Till detta bidrar ytterligare att man som svenskspråkig patient eller klient inom hälso- och sjukvården ofta får svar från olika medicinska provtagningar utan att ha ett hum om vad flertalet svårtydda förkortningar står för; inte heller här utgår man från svenskan. Hur många vet till exempel att PVK står för *perusverenkuva*, dvs. blodstatus, ett slags testpanel med ett flertal komponenter? Men inte heller CRP, C-reaktivt protein, är något självklart även om man som patient kanske vet att provet är ett slags snabbsänka som mäter infektionsvärdet. Och hur ska man

kunna lista sig till att RR är en förkortning av ett personnamn (Riva-Rocci) och anger blodtrycket?

Vid hjärtstopp används ofta AED + HLR, dvs. en automatisk extern defibrillator eller hjärtstartare i kombination med hjärt-lungräddning. Även om det rent medicinskt inte är korrekt att tala om att "starta" utan snarare hejda eller avbryta hjärtmuskeln flimmer, är hjärtstartare ett behändigare ord än defibrillator, ungefär på samma sätt som man talar om radiovågor genom "etern".

I epikrisen, dvs. slutanteckningen eller vårdsammandraget, ingår ofta ett flertal förkortningar som för en patient kan innebära en ytterligare belastning, de främmande orden och beteckningarna kan därför med fördel förklaras. BMI för body mass index, kroppsmasseindex, EKG för elektrokardiogram som registrerar hjärtmuskeln aktivitet och INR som visar blodets koagulationstid eller "marrevanvärdet" är redan välkända begrepp för många patienter. Men det betyder inte att till exempel DT (TT på finska) för datortomografi eller MR (MRI på finska) som står för magnetic resonance imaging och innebär magnetisk undersökning med bilddiagnostik är lika välkända. Det kan säkert vara lika kryptiskt som alla förkortningar på IT-området innan man lärde sig vad cd-rom, dvd eller sms stod för. För att inte tala om ord som hub, suv eller triage innan de har hittat in i ordböckerna¹.

För att inte öka den allmänna villrådigheten gör en läkare klokt i att för sina patienter förklara begrepp och förkortningar som CHD, (Coronary Heart Disease) för kranskärlsjukdom, EBP (Epidural Blood Patch) för epidural blodinjektion, IBS (Irritable Bowel Syndrome) irriterad tarm, KOL för kroniskt obstruktiv lungsjukdom eller QALY (Quality-Adjusted Life years) kvalitetsjusterade levnadsår.

Avslutningsvis följer ett urval förkortningar som säkert den som har täta kontakter med ungdomar eller t.ex. lyssnar på popgruppen KAJ kan lista ut: AG, BRBS, IRL, LOL och YOLO. Något mer seriösa är kanske AQ, jfr EQ och IQ, eller P2P².

1. Nätnav som ansluter datorer; sport utility vehicle, dvs. stadsjeep; medicinsk förstahandsbedömning.
2. Artificiell intelligens; peer to peer, dvs. icke-hierarkisk, partnerbaserad.